

5. CHE Centre for Higher Education. (2025). *A quarter of students in Germany use artificial intelligence on a daily basis*. Retrieved from <https://www.che.de/en/2025/a-quarter-of-students-in-germany-use-artificial-intelligence-on-a-daily-basis/>

6. University of Massachusetts Amherst. (2025). *The AI wake-up call for universities: Key insights from the 2025 EDUCAUSE survey*. Retrieved from <https://www.umass.edu/ideas/digest/ai-wake-call-universities-key-insights-2025-educause-survey>

7. Lymar, L., Kuchyn, I., Bielka, K., & Puljak, L. (2025). Academic misconduct and artificial intelligence use by medical students, interns and PhD students in Ukraine: a cross-sectional study. *BMC Medical Education*, 25(1), 1496.

8. Pokotylo, K., & Shulha, T. (2025). Akademichna dobrochesnist u konteksti vykorystannia heneratyvnykh modelei ShI. Yatsyshyn, V A. (Red.), *Shtuchnyi intelekt v osviti. Chastyna 1* (s. 214–232). Kyiv: ITsO NAPN Ukrainy [in Ukrsinian]

9. Krasiuk, I., Silchenko, M., Petrenko, L., Kucheriava, T., & Nikolenko, L. (2026). SWOT-analiz stavlennia zdobuvachiv vyshchoi osvity do vykorystannia heneratyvnoho shtuchnoho intelektu v osvitnomu protsesi. *Perspectives and Innovations of Science ("Pedagogy" series)*, 1(59), 914–931.

Стаття надійшла 11.11.2025; прийнята до друку 21.03.2026 року

DOI 10.33111/vz_kneu.42.26.01.36.250.256

ISSN printed: 2415-850X; online: 2415-8518.

УДК 334.012.64:305-055.2:355.1

Федосєєва Ганна Степанівна

Доктор економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет
вул. Г. Гонгадзе, 9, Миколаїв, Україна
e-mail: timofany@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4201-8017

МОДЕЛЬ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Fedosieieva Hanna

Doctor of Economics, associate professor
Mukolayiv National Agrarian University
st. G. Gongadze, 9, Mykolaiv, Ukraine,
e-mail: timofany@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4201-8017

MODEL FOR SUPPORTING ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AMONG MILITARY SPOUSES

Анотація. Стаття присвячена питанню розвитку підприємницької активності дружин військовослужбовців у контексті воєнних викликів та економічної трансформації України. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі жіночого підприємництва у забезпеченні економічної стійкості держави: за даними Організація економічного співробітництва та розвитку, підприємницька освіта та жіноче підприємництво належать до ключових сфер прогресу України, а частка жінок серед новостворених фізичних осіб-підприємців перевищує 60 %. Особливу увагу приділено дружинам військовослужбовців як соціально-економічній групі, що функціонує

в умовах підвищеного психологічного навантаження, економічної нестабільності та перерозподілу сімейних ролей унаслідок мобілізації партнерів.

Проаналізовано зарубіжні дослідження зайнятості та підприємництва партнерок військових, які свідчать про їх схильність до самозайнятості як адаптивної стратегії економічної стабілізації домогосподарства. Водночас встановлено відсутність системних наукових досліджень та інституційно оформлених механізмів підтримки цієї категорії жінок в Україні.

Запропоновано трирівневу модель підтримки підприємницької активності дружин військовослужбовців, що включає інституційний, фінансово-економічний та операційний рівні. Інституційний рівень передбачає нормативно-правове визнання групи, інтеграцію підтримки у політику економічного відновлення та міжвідомчу координацію. Фінансово-економічний рівень охоплює грантові програми, пільгове кредитування, податкові стимули та гарантійні механізми. Операційний рівень спрямований на розвиток підприємницьких компетентностей, менторську підтримку, розширення доступу до ринків збуту та забезпечення психосоціальної підтримки.

Дана модель спрямована на зниження бар'єрів входу в підприємницьку діяльність, підвищення економічної стійкості домогосподарств військовослужбовців та посилення регіонального і національного економічного розвитку.

Ключові слова: Підприємницька активність, дружина військовослужбовця, жіноче підприємництво, державна підтримка, післявоєнне економічне відновлення

Abstract. The article is devoted to the issue of developing entrepreneurial activity among military wives in the context of military challenges and economic transformation in Ukraine. The relevance of the topic is due to the growing role of female entrepreneurship in ensuring the economic stability of the state: according to the Organisation for Economic Co-operation and Development, entrepreneurial education and female entrepreneurship are among the key areas of progress in Ukraine, and women account for over 60 % of newly established individual entrepreneurs. Particular attention is paid to military spouses as a socio-economic group functioning in conditions of increased psychological stress, economic instability and redistribution of family roles as a result of the mobilisation of their partners.

Foreign studies on the employment and entrepreneurship of military partners have been analysed, which indicate their tendency towards self-employment as an adaptive strategy for household economic stabilisation. At the same time, it has been established that there is a lack of systematic scientific research and institutionally formalised mechanisms to support this category of women in Ukraine.

A three-level model for supporting the entrepreneurial activity of military spouses has been proposed, comprising institutional, financial-economic and operational levels. The institutional level provides for regulatory and legal recognition of the group, integration of support into economic recovery policy and inter-agency coordination. The financial and economic level covers grant programmes, preferential lending, tax incentives and guarantee mechanisms. The operational level is aimed at developing entrepreneurial skills, providing mentoring support, expanding access to markets and ensuring psychosocial support.

This model aims to reduce barriers to entry into entrepreneurial activity, increase the economic resilience of military households, and strengthen regional and national economic development.

Keywords: Entrepreneurial activity, military spouse, female entrepreneurship, state support, post-war economic recovery

Jel codes: L26, J16, H53, J22

Постановка проблеми. За дослідженням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) підприємницьке навчання та жіноче підприємництво стали ТОП сферами прогресу України за останні 4 роки. Понад 153 000 нових

фізичних осіб-підприємців відкрили жінки за 10 місяців 2025 року в Україні за даними Єдиного державного реєстру. Це 61 % від загальної кількості новостворених ФОП у 2025 році [1].

Серед усіх цих жінок, ми хочемо виокремити особливу групу — дружини військовослужбовців. Адже, саме ці жінки, окрім усіх тих проблем з якими стикаються сучасні жінки підприємниці — започаткувати та розвивати власну справу; збалансувати свої ролі мами, дружини та бізнеследі; життя в країні, в якій іде війна — долають і зовсім інші проблеми: життя без чоловічої підтримки, постійне емоційне виснаження через страх за життя чоловіка, волонтерство, організація різних акцій для збирання коштів на допомогу бійцям або підтримку військовополонених та інші. Все це робить розвиток власної справи чи кар'єри жінки — дружини військовослужбовців досить важким питанням.

Аналіз досліджень та публікацій. Щодо науковців які досліджували економічну проблематику дружин/партнерок військовослужбовців — зайнятість, доходи, кар'єрні втрати, підприємництво — то таких досить мало. Серед закордонних робіт можна виділити працю Working Around the Military: Challenges to Military Spouse Employment and Education групи авторів Lim, N., Golinelli, D., & Cho, M. В цій роботі зроблено фокус на вплив структури військової служби на економічну мобільність партнерок [2].

Maury, R., & Stone, B. в статті/звіті Military Spouse Entrepreneurship: Identifying Barriers and Opportunities сфокусувалися на підприємництві як виду економічної адаптації дружин-військовослужбовців та дійшли висновку, що такі жінки частіше обирають самозайнятість, адже для них важлива гнучкість в роботі [3]

Колектив авторів Meadows, S. O., Tanielian, T., & Karney, B. R. в своїй роботі The social and economic well-being of military families досліджували фінансовий стрес у сім'ї військовослужбовців та зв'язок доходу партнерки та стабільності домогосподарства [4]

Щодо вітчизняних робіт, то ситуація досить цікава, адже за чотири роки після Широкомасштабного вторгнення Росії в Україну з 24 лютого 2022 року, наукових публікацій в тематиці впливу війни на життя дружин військовослужбовців, на фінансовий стан сімей або науково-обґрунтованих напрямів підтримки таких жінок нами не виявлено.

На рівні стратегічних документів — зокрема в новій Стратегії ветеранської політики до 2030 року від 29.11.2024 — зроблено істотний акцент на родину як учасника процесу Реінтеграції [6]. Проте декларативність цієї присутності не підтверджується у щоденній практиці: жінки не мають повноцінного доступу до консультацій, правової допомоги, психологічної підтримки або програм працевлаштування.

Наразі є дуже цікавий аналітичний звіт Невидимі опори: визначення правових та соціальних потреб жінок-членів родин ветеранів та ветеранок колективу дослідників Белошенко Алли, Знов'як Владислави, Бондаренко Поліни. Даний звіт підготовлено можливими завдяки у межах проекту «Жінки. Мир. Безпека: місцеві потреби — місцеві рішення», який реалізує Український Жіночий Фонд [5]. В ньому досліджено правові та соціальні аспекти жінок-членів родин ветеранів та ветеранок, але питання економічних напрямів — не висвітлено.

Методика дослідження. Достовірність проведеного дослідження зумовлена використанням комплексного підходу та значної сукупності методів дослідження, зокрема: системний підхід — при вивченні зв'язків між явищами та

процесами в системі підтримки підприємницької діяльності дружин військовослужбовців; метод наукового абстрагування — при виділенні ключових проблем підтримки підприємницької діяльності дружин військовослужбовців залучення; діалектичний та абстрактно-логічний метод – при проведенні узагальнень діяльності і формуванні висновків щодо запровадження моделі підтримки підприємницької активності дружин військовослужбовців

Метою роботи є розробка моделі підтримки підприємницької активності дружин військовослужбовців

Виклад основного матеріалу. З огляду на зазначене доцільним є формування системної моделі підтримки підприємницької діяльності дружин-військовослужбовців, яка виходитиме за межі фрагментарних заходів та базуватиметься на багаторівневому підході. Так, ми пропонуємо трирівнева модель, що включає інституційний, фінансово-економічний та прикладний (операційний) рівні.

На інституційному рівні формуються макроекономічні та нормативно-правові умови розвитку підприємницької діяльності дружин військовослужбовців. Його ключовою функцією є легітимація цієї соціальної групи як окремого об'єкта державної економічної політики.

До основних інструментів інституційного рівня доцільно віднести:

- нормативне закріплення статусу дружин військовослужбовців у межах ветеранської політики;

- інтеграцію програм підтримки жіночого підприємництва родин військових у стратегії післявоєнного відновлення економіки;

- міжвідомчу координація органів державної влади (Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України);

- формування спеціалізованої системи моніторингу та оцінки ефективності програм підтримки підприємницької діяльності дружин військовослужбовців, що передбачає регулярний збір та аналіз даних щодо: кількості започаткованих бізнесів дружинами військових; рівня їхньої самозайнятості та частки у структурі жіночого підприємництва; показників виживаності бізнесу (1–3 роки функціонування); динаміки доходів від підприємницької діяльності; обсягів створених робочих місць.

Інституційний рівень знижує структурні бар'єри входу в підприємницьку діяльність досліджуваних суб'єктів та створює стабільні правила економічної взаємодії.

Фінансово-економічний рівень спрямований на компенсацію економічних ризиків, що виникають у домогосподарствах військовослужбовців унаслідок мобілізації, та на стимулювання підприємницької активності дружин.

До ключових інструментів цього рівня належать:

- цільові грантові програми для започаткування та масштабування бізнесу;
- пільгове кредитування з використанням державних гарантій;
- податкові стимули (податкові канікули, знижені ставки ЄСВ, часткова компенсація податкового навантаження);

Функцією фінансово-економічного рівня є забезпечення доступу до капіталу та зниження ймовірності фінансової нестабільності на початкових етапах підприємницької діяльності дружин військово-службовців.

Операційний рівень спрямований на формування практичної підприємницької спроможності дружин військовослужбовців.

До основних інструментів цього рівня належать:

- освітні програми з підприємництва, фінансової грамотності та цифрових компетенцій;
- менторські програми та бізнес-інкубатори;
- інструменти доступу до ринків збуту, включно з публічними закупівлями та корпоративними партнерствами;
- психосоціальна підтримка, спрямована на зниження фінансового стресу та підвищення стійкості підприємницьких рішень дружин військовослужбовців.

Операційний рівень безпосередньо впливає на виживаність бізнесу та стабільність доходів домогосподарств військовослужбовців.

Логіка взаємодії даних рівнів у підтримці розвитку підприємницької діяльності дружин військовослужбовців виглядає таким чином: інституційний рівень створює правила та легітимність; фінансовий рівень забезпечує ресурс; операційний рівень формує здатність ефективно використати ресурс.

Схематично дану модель представлено на рис. 1.

Розглянемо детальніше кожен з інструментів визначених рівнів. Почнемо з інституційного рівня.

В українському законодавстві окремого юридичного терміну «дружина військовослужбовця» як самостійної категорії не існує. Проте дружини офіційно включені до категорії «члени сімей військовослужбовців», що дає їм чітко визначений перелік прав, пільг та соціальних гарантій згідно з Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р [7]. Цей закон визначає їх як суб'єктів соціального захисту на рівні з самими військовими.

Ми погоджуємося з позицією громадських організацій, зокрема ГО «Жіноча сила України» [8], щодо необхідності виокремлення «дружин військовослужбовців» у спеціальну категорію адже загальний статус «член сім'ї» є досить однобоким. Це спричинено декількома факторами:

1. Специфічне психологічне навантаження.
2. Трудова дискримінація та нерівність.
3. Взяття на себе ролі голови родини.
4. Соціальна ізоляція.
5. Адвокація прав ветеранів.

Інтеграція підтримки підприємницької діяльності дружин військовослужбовців у стратегію відновлення економіки є дуже важливим фактором підтримки підприємницької активності дружин військовослужбовців. Адже, інтеграція означає включення цієї групи не як соціального бенефіціара, а як активного економічного суб'єкта політики відновлення. І тут, вже йдеться про системне будовування підприємницької активності дружин військових у: програми розвитку малих та середніх підприємств; регіональні стратегії економічного відновлення; програми стимулювання зайнятості; державні та донорські фонди реконструкції.

Це дуже важливий аспект оскільки мобілізація чоловіків спричинила зменшення пропозиції праці чоловіків, перерозподіл економічної відповідальності в домогосподарстві, посилила навантаження на місцеві бюджети. Саме активізація підприємницької діяльності дружин військовослужбовців компенсує часткову втрату трудового ресурсу, може створювати нові робочі місця, розширює податкову базу, підтримує функціонування локальних та національних ринків.

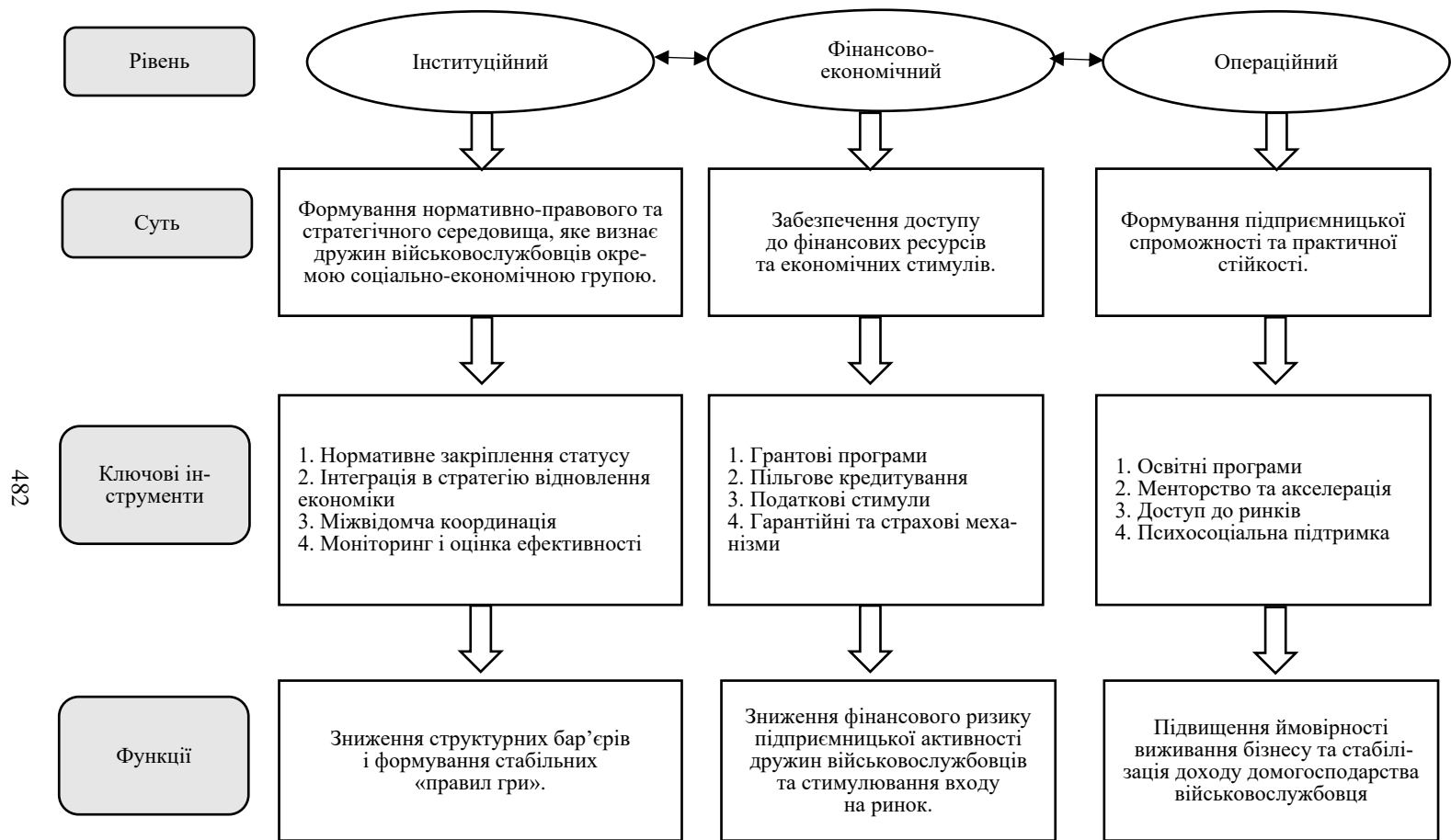

Рис. 1. Модель підтримки підприємницької активності дружин військовослужбовців.

Джерело: Побудовано автором на основі власних досліджень

Формування системи моніторингу та оцінки ефективності програм підтримки підприємницької діяльності дружин військовослужбовців має передбачати створення спеціалізованої статистичної та аналітичної моделі, що дозволяє оцінювати як масштаби залучення до програм (кількість започаткованих бізнесів, отриманих грантів, рівень самозайнятості), так і їх економічний вплив (виживаність бізнесу, динаміка доходів від підприємницької діяльності, внесок у сукупний дохід домогосподарства, створення робочих місць та податкові надходження). Така система повинна забезпечувати регулярний збір даних, міжвідомчу інтеграцію інформації та можливість аналізу довгострокового впливу підприємницької активності дружин військових на фінансову стійкість родин і локальний економічний розвиток.

Станом на 2025р. — початок 2026 р в Україні відсутні широкомасштабні грантові програми, спрямовані виключно на дружин військовослужбовців, однак вони можуть брати участь у державних та донорських програмах підтримки підприємництва як члени сімей ветеранів або осіб, що беруть участь у бойових діях.

Вважаємо, що відсутність нормативно закріпленого визначення поняття «дружина військовослужбовця» зумовлює застосування загального підходу до умов надання грантової та кредитної підтримки для розвитку підприємництва цієї категорії осіб, що, своєю чергою, стримує рівень підприємницької активності дружин військовослужбовців та знижує ефективність програм підтримки.

Суттєвим фінансово-економічним механізмом стимулювання підприємницької діяльності є програми пільгового кредитування, зокрема державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %», яка реалізується через Фонд розвитку підприємництва та уповноважені банки. Програма передбачає можливість отримання кредитних ресурсів на започаткування або розвиток бізнесу за зниженими відсотковими ставками, а для ветеранів та членів їх сімей передбачені спрощені умови участі. Додатково у ряді територіальних громад діють місцеві програми компенсації відсоткових ставок за кредитами для суб'єктів малого підприємництва, у тому числі для сімей військовослужбовців. Дружини військовослужбовців мають право на звільнення від сплати відсотків та штрафів за кредитами (окрім кредитів на житло чи авто), що полегшує фінансове навантаження на родинний бізнес.

Податкові стимули є важливим інструментом державної підтримки підприємницької діяльності, що дозволяє зменшити фінансове навантаження на суб'єктів малого бізнесу та підвищити економічну доцільність започаткування власної справи. В Україні основним механізмом такого стимулювання є застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, передбаченої Податковим кодексом України, яка дозволяє фізичним особам-підприємцям обирати єдиний податок із фіксованою або відсотковою ставкою залежно від групи платника. Використання спрощеної системи значно знижує адміністративні витрати, спрощує ведення бухгалтерського обліку та створює сприятливі умови для започаткування малого бізнесу, що є особливо важливим для дружин військовослужбовців, які поєднують підприємницьку діяльність із виконанням сімейних обов'язків в умовах воєнного стану.

Разом з тим, чинне податкове законодавство не передбачає окремих податкових пільг для членів сімей військовослужбовців, що свідчить про відсутність адресного підходу до стимулювання їх підприємницької активності та обмежує можливість використання податкової політики як інструменту економічної підтримки цієї соціальної групи.

Важливим напрямом державної підтримки підприємництва є застосування гарантійних та страхових механізмів, що спрямовані на зниження кредитних ризиків та розширення доступу суб'єктів малого і середнього бізнесу до фінансових ресурсів. В Україні такі інструменти реалізуються через Фонд розвитку підприємства, який забезпечує надання часткових державних гарантій за кредитами, зокрема в межах програми «Доступні кредити 5-7-9 %» [9].

Додатковим інструментом фінансової підтримки є діяльність Експортно-кредитного агентства України [10], яке здійснює страхування експортних ризиків, надає гарантії за зовнішньоекономічними контрактами та сприяє залученню кредитних ресурсів для підприємств, що виходять на міжнародні ринки. Наявність таких механізмів підвищує стійкість малого бізнесу та створює передумови для його розвитку навіть в умовах підвищеної економічної невизначеності. Водночас чинна система гарантійної та страхової підтримки не передбачає спеціальних програм, орієнтованих на дружин військовослужбовців, що обмежує можливості використання цих інструментів як цільового елемента державної політики забезпечення підприємницької діяльності досліджуваних суб'єктів.

Важливим елементом розвитку підприємницької діяльності дружин військовослужбовців є участь у спеціалізованих освітніх програмах, спрямованих на формування підприємницьких компетентностей, фінансової грамотності та навичок управління бізнесом. В Україні такі програми реалізуються в межах державних, донорських та громадських ініціатив, зокрема через освітню платформу Дія.Бізнес [11], яка надає безкоштовні онлайн-курси з відкриття та ведення власної справи, програму EU4Business [12], що проводить тренінги для малого і середнього бізнесу, а також навчальні проекти UNDP Ukraine [13] та інших міжнародних організацій, спрямовані на підтримку економічної самозайнятості населення, постраждалого від війни. У межах окремих програм передбачено пріоритетну участь ветеранів та членів їх сімей, що створює можливості для залучення дружин військовослужбовців до підприємницької діяльності, однак відсутність системних освітніх програм, орієнтованих саме на цю категорію, обмежує ефективність формування їх бізнес-компетенцій.

Суттєву роль у забезпеченні стійкості новоствореного бізнесу відіграють менторські та акселераційні програми, які передбачають індивідуальний супровід підприємців на етапі започаткування та розвитку власної справи. В Україні такі інструменти реалізуються через мережу центрів підтримки підприємництва Дія.Бізнес [11], акселераційні програми Українського ветеранського фонду, а також проекти міжнародних організацій, зокрема USAID Competitive Economy Program [14], UNDP Recovery and Peacebuilding Programme, [15] які надають консультаційну, експертну та менторську підтримку малому бізнесу. Участь у подібних програмах дозволяє зменшити ризик припинення підприємницької діяльності на початкових етапах, що є особливо важливим для дружин військовослужбовців, які часто розпочинають бізнес в умовах підвищеної економічної та психологічної невизначеності. Разом з тим такі програми здебільшого не мають окремої спеціалізації для сімей військових, що знижує їх адаптованість до потреб цієї групи.

Одним із ключових факторів успішності малого бізнесу є забезпечення доступу до ринків збуту, що включає можливість реалізації продукції, участь у державних та муніципальних закупівлях, вихід на електронні торговельні

платформи та міжнародні ринки. В Україні підтримка у цьому напрямі здійснюється через програму Дія.Бізнес [11], яка надає консультації щодо виходу на нові ринки, ініціативу EU4Business [12], що сприяє інтеграції малого бізнесу у європейський економічний простір, а також через діяльність Експортно-кредитного агентства України [10], яке забезпечує страхування зовнішньоекономічних контрактів та підтримку експортерів. Додатково можливості доступу до ринку створюють електронні платформи державних закупівель Prozorro та Prozorro Market, що дозволяють малим підприємствам брати участь у постачанні товарів і послуг для державного сектору. Для дружин військовослужбовців розширення доступу до ринків має особливе значення, оскільки стабільність збуту є ключовою умовою фінансової стійкості домогосподарства в умовах воєнного часу.

Специфіка підприємницької діяльності дружин військовослужбовців пов'язана з підвищеним рівнем психологічного навантаження, невизначеністю доходів та необхідністю поєднання економічної активності з виконанням сімейних функцій у період війни, що зумовлює потребу у психосоціальній підтримці як складовій системи стимулювання підприємництва. В Україні відповідні послуги надаються в межах програм Міністерства у справах ветеранів, центрів ветеранського розвитку [16], проєктів UNDP [15], Українського ветеранського фонду [17], а також громадських організацій, які працюють із сім'ями військових. Психологічне консультування, групи підтримки, коучингові та реабілітаційні програми сприяють зниженню рівня стресу та підвищують здатність до економічної активності, що позитивно впливає на готовність до започаткування власної справи. Водночас відсутність інтеграції психосоціальної підтримки з програмами розвитку підприємництва обмежує ефективність державної політики у сфері економічної адаптації сімей військовослужбовців.

Дослідивши наведені інструменти розвитку активності підприємницької діяльності, ми бачимо, що інструменти є, але вони здебільшого носять загальний характер, не враховують специфіки життєдіяльності дружин військовослужбовців, їх фізичного та психоемоційного навантаження. В таких умовах, запропонована нами модель підтримки підприємницької активності дружин військовослужбовців, що передбачає нормативне закріплення на законодавчому рівні окремого юридичного терміну «дружина військовослужбовця», створює передумови для формування адресної та системної державної політики у цій сфері. Її впровадження сприятиме підвищенню ефективності існуючих механізмів підтримки жіночого підприємництва, посиленню економічної спроможності домогосподарств військовослужбовців, активізації підприємницької діяльності цієї соціальної групи та, як наслідок, зростанню податкових надходжень до регіональних і державного бюджетів України.

Висновки. Жіноче підприємництво виступає важливим чинником економічної стійкості України, тоді як дружини військовослужбовців формують окрему соціально-економічну групу з підвищеними ризиками економічної вразливості. Специфічні умови життєдіяльності цієї групи — психологічне навантаження, нестабільність доходів, соціальна ізоляція та виконання функцій голови домогосподарства — створюють додаткові бар'єри для підприємницької самореалізації.

В Україні відсутня системна державна політика економічної підтримки дружин військовослужбовців; наявні інструменти мають загальний характер і не враховують їхніх специфічних потреб.

Нормативне виокремлення дружин військовослужбовців як окремої категорії державної політики є необхідною передумовою формування адресних механізмів підтримки.

Запропонована трирівнева модель підтримки забезпечує комплексний підхід: інституційний рівень формує нормативне середовище, фінансово-економічний забезпечує доступ до ресурсів, а операційний формує практичну підприємницьку спроможність.

Активізація підприємницької діяльності дружин військовослужбовців має мультиплікативний соціально-економічний ефект: компенсує втрату трудових ресурсів, сприяє створенню робочих місць, розширює податкову базу та підвищує фінансову стійкість родин.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення системи індикаторів оцінювання ефективності програм підтримки та визначення довгострокового економічного впливу підприємницької активності дружин військовослужбовців.

Література

1. Жінки відкрили понад 60 % нових ФОП у 2025 році. Дослідження Опендатабот / Дія.Бізнес // <https://business.diia.gov.ua/news/zhinky-vidkryly-ponad-60-novykh-for-u-2025-rotsi>
2. Лім Н., Голінеллі Д., Чо М. Робота в військовій сфері: виклики для зайнятості та освіти дружин військовослужбовців // Збройні сили та суспільство. 2007. Т. 33, № 3. С. 397–421. DOI: 10.1177/0095327X06293837
3. Морі Р., Стоун Б. Підприємництво дружин військовослужбовців: визначення перешкод та можливостей для успіху. Сіракузи, Нью-Йорк: Інститут ветеранів та військових сімей, Університет Сіракузи, 2014. 32 с.
4. Медоус С. О., Таниелян Т., Карні Б. Р. Соціальне та економічне благополуччя сімей військовослужбовців // Журнал шлюбу та сім'ї. 2016. Т. 78, № 2. С. 389–404. DOI: 10.1111/jomf.12264.
5. Аналітичний звіт Невидимі опори: визначення правових та соціальних потреб жінок-членів родин ветеранів та ветеранок / Белошенко А., Зновяк В., Бондаренко П. БФ // Український жіночий фонд. — 62 С., 2025
6. Стратегія ветеранської політики до 2030 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р : редакція з урахуванням змін від 26 листопада 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2026).
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 25.02.2026).
8. Жіночий рух України. Офіційний сайт. URL: <https://womenua.org> (дата звернення: 04.03.2026).
9. Фонд розвитку підприємництва. Офіційний сайт. URL: <https://bdf.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2026).
10. Експортно-кредитне агентство України. Офіційний сайт. URL: <https://eca.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2026).
11. Дія.Бізнес. Офіційний сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2026).
12. EU4Business : ініціатива Європейського Союзу з підтримки малого та середнього бізнесу. URL: <https://eu4business.eu> (дата звернення: 04.03.2026).

13. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні (UNDP Ukraine). Освітні та підприємницькі проекти підтримки в Україні. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (дата звернення: 04.03.2026).
14. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). USAID Competitive Economy Program in Ukraine. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine> (дата звернення: 04.03.2026).
15. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні (UNDP Ukraine). Recovery and Peacebuilding Programme. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (дата звернення: 04.03.2026).
16. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний сайт. URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2026).
17. Центр ветеранського розвитку. Офіційна інформація. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2026).

References

1. Opendatabot, & Diia.Business. (2025). Women opened more than 60 % of new sole proprietorships in 2025. <https://business.diaa.gov.ua/news/zhinky-vidkryly-ponad-60-novykh-fop-u-2025-rotsi>
2. Lim, N., Golinelli, D., & Cho, M. (2007). Working around the military: Challenges to military spouse employment and education. *Armed Forces & Society*, 33(3), 397–421. <https://doi.org/10.1177/0095327X06293837>
3. Maury, R., & Stone, B. (2014). Military spouse entrepreneurship: Identifying barriers and opportunities for success. Institute for Veterans and Military Families, Syracuse University.
4. Meadows, S. O., Tanielian, T., & Karney, B. R. (2016). The social and economic well-being of military families. *Journal of Marriage and Family*, 78(2), 389–404. <https://doi.org/10.1111/jomf.12264>
5. Bieloshenko, A., Znoviak, V., & Bondarenko, P. (2025). Invisible pillars: Identification of legal and social needs of women—family members of veterans. Ukrainian Women's Fund.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Strategy of veterans policy until 2030 (Order No. 1209-r, November 29, 2024; revised November 26, 2025). <https://zakon.rada.gov.ua>
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). On social and legal protection of servicemen and their family members: Law of Ukraine No. 2011-XII (December 20, 1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (15), 190. <https://zakon.rada.gov.ua8>.
8. Zhinochyi rukh Ukrainy (n.d.). Official website. <https://womenua.org>
9. Entrepreneurship Development Fund. (n.d.). Official website. <https://bdf.gov.ua>
10. Export Credit Agency of Ukraine. (n.d.). Official website. <https://eca.gov.ua>
11. Diia.Business. (n.d.). Official website. <https://business.diaa.gov.ua>
12. European Union. (n.d.). EU4Business initiative. <https://eu4business.eu>
13. United Nations Development Programme in Ukraine. (2024). Educational and entrepreneurship support projects in Ukraine. <https://www.undp.org/ukraine>
14. United States Agency for International Development. (n.d.). USAID Competitive Economy Program in Ukraine. <https://www.usaid.gov/ukraine>
15. United Nations Development Programme in Ukraine. (n.d.). Recovery and Peacebuilding Programme. <https://www.undp.org/ukraine>
16. Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. (n.d.). Official website. <https://mva.gov.ua>
17. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n.d.). Veteran Development Centers. <https://mon.gov.ua>

Стаття надійшла 14.12.2025; прийнята до друку 21.03.2026 року